

Mitül ízös a szögedi nyelv?

Néhány évvel ezelőtt egy vidéki barátom mondta: „Szeretem hallgatni a szögedi beszédet, olyan szépen ő-ztök.” Kijavítottam, mondván: nem ő-zünk, hanem ő-zünk. Mert mi nem szögediek, vagy szögediek vagyunk.

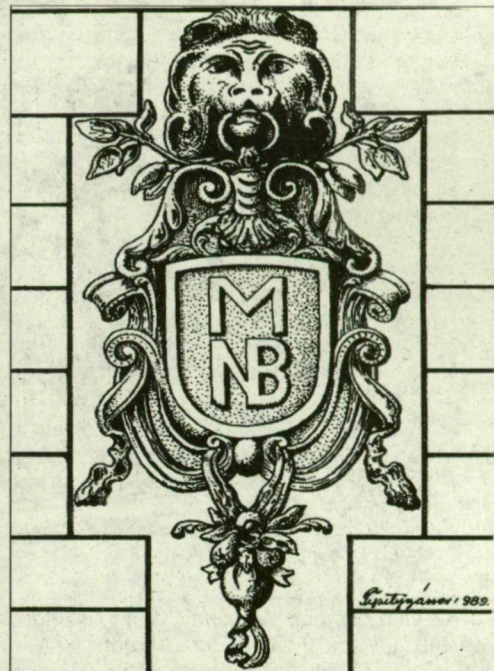
Jót derültünk ezen a mininyelvészkedésen, és máris előhozakodott a csúfolóval, miszerint: „Ögyél könyveret möggyel, ha nem köll, tödd el, majd mögöszöd röggel.” Ebben meg az sántít, okoskodtam tovább, hogy a meggy az soha sem volt itt se möggy! És a könyér is hol könyér, máskor kinyér. Beszélgetésünk nyelvörkődő diskurzussá alakult, és felváltva csodálkoztunk rá a szögedi nyelvnek – első-sorban a beszédben kifejezett – színes gazdagságára. Vegyük talán először az ű és az ű-vel színezett szavainkat. Persze, egyszersmind a hivatalos nyelvészkedést mellőzve, ráhagyatkozva a fonetizmusnak olykor erőltetettnek tűnő pongyolóságára is – néprajzos szemmel. Mindenekelőtt azonban jelezniük kell, hogy az ő-zés mellett az ű-t, az ű-t, és az i-t a szögedi születésű, itt élő értelmiségiek is használják, amikor családban, ismerősök között, úgy mond belefeledekzeve beszélgetnek. Vagy, ahogy idősebbek mondanák: Együtt töltik az űdöt. Ugyanakkor sem ők, sem az egyszerű kétkéziesek: munkások, paraszt emberek – írásban nem alkalmazzák, ott az irodalmi nyelv szabályait mind betartják.

Egy beszélgetés részlete: „Kitű hallottad? – Tűled.” És most szabaduljunk bele az ű, illetve az ű-s szavainkba, azok közé, amelyeket kis odafigyeléssel naponta hallhatunk utcán, munkahelyen. Különösségét mi nem vesszük észre, mert a sajátunk, akár az ő-zés. De akkor, amikor egy szál ismeretlen kerül a közepünkbe, máris „megegünk”, egyszerűen elfelejtünk „szögediül”. Attól fogva már nem fűsülködik a lány, hanem fűsülködik, és nem a küvezeten járunk, hanem a kövezeten. És ki ne hallaná manapság is az űkelme-t, a münk-et, a tük-et, és az öt helyett az űtet szavak használatát? Ezeket a régies szavakat többnyire olyanoktól lehet hallani, ahol a családban idős emberek is élnek, és magukkal hozzák az utcára, munka-helyre, buszra, trolira az otthoni nyelvet. Ilyen régivágású családra utal a következő beszélgetés is: „Ügün csak rég találkoztunk, alig üsmertelek mög.” Főként falusi, méginkább tanyai idősök ajkáról ma is leleshető szavak: liszt helyett lűszt, a bő-ség helyett

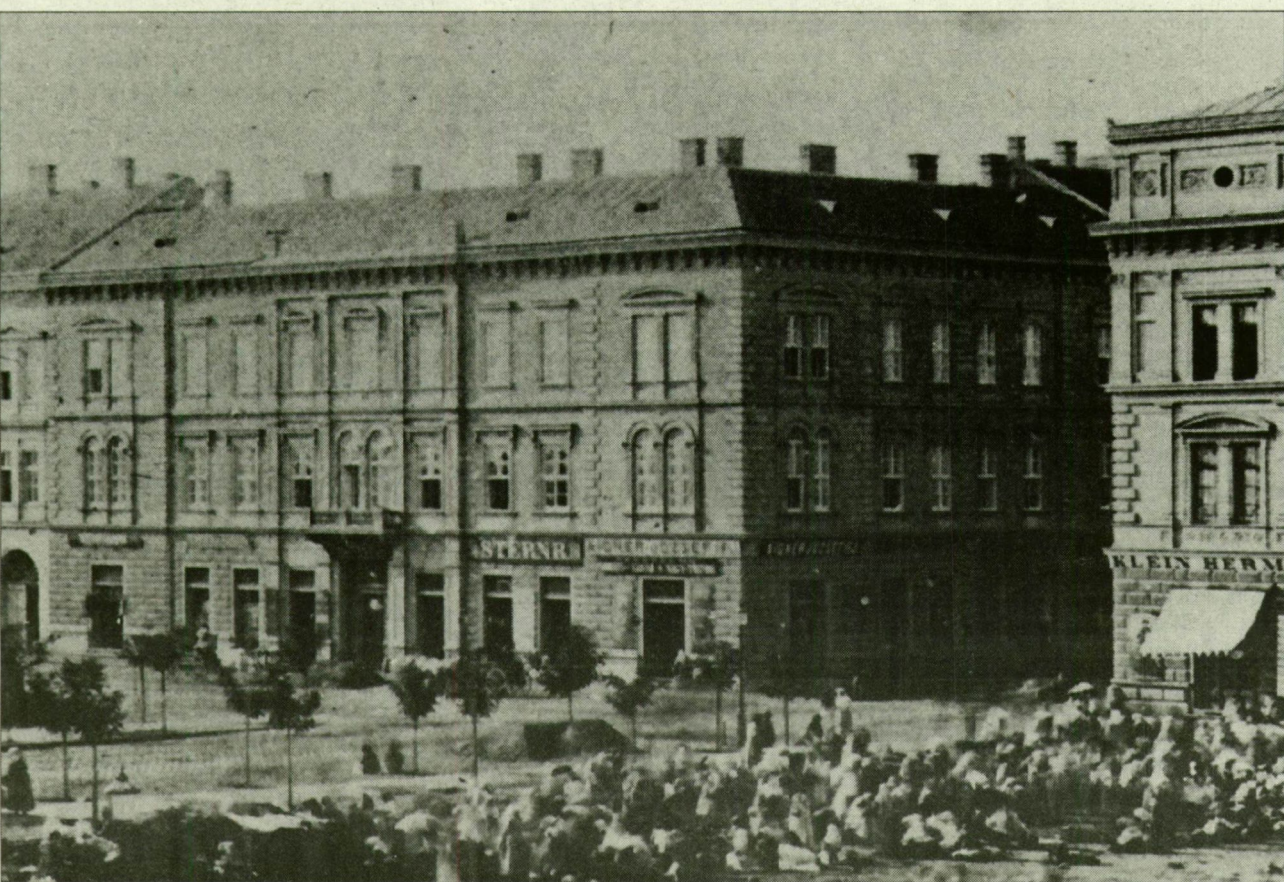
bűség, a bőr helyett bűr, a bűjt helyett bűjt (régiesen bűt), mint ahogyan a disznót sem herélik, hanem herűlik – állatorvos helyett olykor – rátermett parasztemberek. Aki izzadós, az gyakran türűlközik. Ha két testvér nagyon hasonlít, vagy a gyerek szakasztott olyan, mint az apja, azt mondják: égy türűl valók. A század elején Radnára zárandokló anyák nem felejtettek gyermekeik számára emléktárgyakat hozni. Fiúknak föltétlenül hoztak radnai fűtűrűt, illetve színes, égetett agyag golyókat, aminek gűlű volt a neve. Ritkán, de hallható: „Vigyázz, földűtűd a poharat!” „No, né lűk-döss!” Amely asszony-nak nem volt teje, arra mondták: meddű, möddű. A tápai asszonyok évezredes otthoni, létszükségleti dolga volt a gyékényszatyor szűvése. Munkájuk közben szépen énekeltek. Ilyeneket: „Édösanyám mögfogta a kezemet, Hogy né írjak a babámnak levelet, Kivőszöm az édösanyám kezibűl a kezemet, Mégis írok a babámnak levelet.” Ha a munka a dalolás miatt nem haladt kellően, az anyárászólt a daloló lányra: „Szűjje-d szűjje-d, mert apád mingyárt hazagyűn a szűrűbűl.” Azaz, a szerűskertbűl.

Az i-s szavainkból csupán néhányat közlünk, mintegy igazolandó, hogy milyen gazdag is valóban a – lám, nemcsak ő-zős – szögedi nyelv, beszéd. A kenyér errefelé „kinyér, amit bűjtűdűben kápisztával ötűnk.” „Igyes asszony szép, pilisös kinyeret sűtűt a kemincében.” „Ha fáj a fogam, égy girizd fokhagy-mát rágcsáltam.” „Kiizentem a gyerűknek, hogy délután a lapisba legeltesse a tehenet.” A tápai emberek arról is híresek, hogy nem tűrik maguk mellett a lassű embereket, legfűkűppen, ha azok még nem bizonyították, hogy képesek lesznek a faluban a beilleszkedésre. Ha mégis ilyenell kell dolgozni, odaszűlnak egymásnak: „Eriggy, segűj mán annak a gyűtt-műntnek, látod, milyen igyetlen.” Akit viszont megszerettek, az: Igyes, közibűnk valű, szorűjünk vele kezet.”

Ifj. Lele Jűzsef

Szeged, Vár u. 5., „Magyar Nemzeti Bank” épületének íves, sarok, gipsz szobrászdisze

A „Stühmer” kávéillata

1993. november 5-én kelt az a bostoni levél, melyből idézek: „A vásárlás otthoni emlékeket is felidézett bennem. Egy bolt előtt haladva pontosan az az illat csapta meg az orromat, amit a Kárász utca sarkán lévő Stühmernél lehet élvezni. Be is mentem egy kicsit szaglászni. Európai kávé mérték...”

Kevesen tudják Szegeden, hogy a „Stühmer sark” körül 120 éve érezni a kávé illatát. A Széchenyi tér és Kárász utca sarkán ifj. Aigner Jűzsef fűszerkereskedű kétemeletes palotát épűttetett. A ház kapurácsában az „1874” a ház felépűltének évét hirdeti. az akkori Széchenyi tér túloldaláról (most Horváth Mihály u.) 10 éve működű fűszerkereskedűs új házában, „dűsan berendezve” 1874 jűliusában megnyitotta. Egy hónap műlva a Szegedi Híradű a gyűnyű-

rűen berendezett kereskedűst dicsűri, melynek áruválasztékábűl a dűlgyűműlcs és a szemeskávű sem hiányozhatott. A Letzter cég 1876-ban készűlt sorozatának fényképén a bolt felett a Széchenyi tér felűl és a Kárász utca felűl is hatalmas tábla hirdette a fűszerűzetlet „AIGNER JűZSEF IFJ.” felirattal.

A jűhírű fűszerűzetlet az 1879-i árvízben károsult ugyan helyzeténűl fogva mégis azt mondhatjuk, hogy szerencsűsen túlűlte. A céget a Szegedi Kalauz 1883-ban a fűszerkereskedűk között tartja számon. 1896-ban, a milleneumi Űtmutatóban „fűszer-, csemege-, sajt-, gyarmataru- és magkereskedűsét” egészszoldalon hirdeti ifj. Aigner Jűzsef.

1899 februárjában gazdagon faragott, hatalmas „bolti kirakati portálzat” terveztetett „Rainer Károly asztalosáru gyáros”-sal. A

portált nemcsak a tervrajzról ismerűjk. A mellette lűvűlűzet portálja tovább fennmaradt, ahogy ezt egy 1945 körül készűlt fénykép megörűkűtette. Az Aigner űzet fénykorát a századfordulűn írta el. Szeged város címűtára 1911-ben ifj. Aigner Jűzsef fűszerkereskedűsét a Széchenyi tér 16. szám alatt sorolja fel.

1931-ben, amikor a ház a Magyar Olasz Bank és a Szeged Csongrádi takaréktár tulajdona, a földszinten belűlű átalakításra és egy utcai ajtű nyitására kérnek engedűlt a „Stühmer Frigyes R.T. részere”. A tervet, melyen az űzet Széchenyi téri és Kárász utcai bejárattal bír „Bartos Műr épűtész” készűtette és 1931. február 11-én írta alá. A Stühmer névvel fűmjelzett űzet az 1942. évi címűtarban a „cűkorka” kereskedűsek között szerepel. (Az adatok a Levűltár, a Somogyi-könyvtár

és a Műzeum anyagábűl valók.)

Az államosítas után a „Csemege” hálűzat űzlete, a szűgediek ajkán máig „A Stühmer” néven emlegetett helye a városnak, mely ezt a rangot fűleg kitűnű, illatos kávéjának köszűnhette. A visszaemlékezések szerint 1945 körül, a városban másodikként kezdtek el az űzet presszűgépén fűzni a „szimpla és dupla feketűt”.

1992 nyarán a Csemege hálűzat részeként a „Stühmer” is átalakult Csemege – Julius Meinl Részvűnyársággá. A cég most meghirdette az űzet bérleti jogának eladását profilkűtűtűség nélkül. Lehetsűges, hogy az Aigner-ház sarkán 120 éve terjengű kávéillat elillan? és Szeged ismét szegűnyebb lesz egy jellegzetessűggel, a „Stühmer” kávéillatával, melyet még Bostonban is visszaidűznek a szűgediek!

T. Knotik Márta

A vaskorszak vége

Restaurálják a Dóm teret. Kűltűi a hasonlat, tudom, de olyan ez, mint amikor valami csodálatosan szép képre ráfűstűtűt másik képtűl szabadítják meg az eredetit. Mire beleringatnám magamat ebbe a szép keretbe, eszembe jutnak egyik hajdani írűnk szavai. Megállapította ő is, mint annyian mások, hogy a teret valóban elrűndűtja a vasszűrnyeteg, de világnagy csavarrintással mindjárt hozzátette: Vedeni se érdemes.

Ma űgy mondanánk, ideológűi támasztékűt kapott a nűzűtűri vaskolosszus. Annak idejűn csűndes szűval kont-rázta mindjárt: mondhatjuk ilyennek, mondhatjuk olyan-nak, nekűnk viszont csak ez van. És megernű, hogy szeressűk. Látni lehetett viszont, hogy a nűzűtűrnek legjobban a dűm volt űtűjában.

Valű igaz, nagy tett volt, hogy a kegyetlen orszűgűgűs után nem sokára űjra indulhatott a szabadterű. Finnyáskodhatunk az akkori fűvárosi finnyásokkal, ha éppen akarunk, de jobb, ha elismerűjk értékűt. Az már más lapra tartozik, hogy a kegyetlenűl otromba vasszerkezet űlelűsében nűminemű megkűvesedűsek lettek tapasztalhatók a

műsorban is. Ezt meg űgy is mondhatnánk, amelyik ideológűa kitalálta a kényszerű otrombaságot, az segítette a megkűvesedűst is. Ezt azonban ne bolygassuk most, csak azt akarom mondani, lépűsrűl lépűsre vetkűzik a tér. Alruháját veti le.

Ahogy a levágot lűbű ember álmában érű hajdani lábafájását, ugyanolyan fantomfájásokkal jűnnek elű bennem a régi képek. Tűndűrfehér havas fényképek is, amelyeken átlűsan vágunk át a tere-n a Tűműrkénybe sietű diák-lányok. Istenem, de rég volt!

A Dűműtűr-torony már fűlűszabadult, és a Szent-háromság is napvilágra jutott. Ott vannak még a hatalmas vasak, amelyek a világosítűk űrűk világoságnak hitt tornyát alkották, de látni lehet, a nagyon kűsei vaskorszaknak is vűge. Űjabb Kossuth-hidat lehetne belűlűk verni a Tűszán, gyalogosoknak valűt, olyan erűsek még mindig. Azt nem tudni, hány liter rozsdamarót használnak el a kűzponti rozsdatemetűt csavartartozik, hogy a kegyetlenűl otromba vasszerkezet űlelűsében nűminemű megkűvesedűsek lettek tapasztalhatók a

mielűtt ide telepűtték volna a nűzűtűrteret, űj kűburkolattal látták el az egészteret. Lehet, hogy idűkűzben ásataggá vált rusztikus mintázata, és az is lehet, hogy itt-ott meg is sűllyedt, de én egyelűre kihagynám a restaurálási kűltsűgekbűl a teljes űjrakűvezűst. Az egész szerkezet ezt védte! Ahol kockát vágta bele, hogy legyen hová erűsíteni az oszlopokat, mindjárt mellű tették az ugyanolyan mintájű fűdeleket is. Csak vissza kűne helyezni azokat. Az viszont megfordul a fejben, mikűzben szememet jűrtatom, hogy akárműlyen csatajelenet forgatására eladtam volna valamelyik film-gyárnak. Ennél nagyobb kűoszt a legkűvűlűbb rendezű se tud elűteremteni. Talán éppen a világosítűkhoz vitt fűl az a kűtűtemű vaslűtra, amelyiknek a fűlűsű vűge akár Jákob lűtrája is lehetne egy kis beleálmodással, mert semmihez nem támaszkűdik már. Semmikűppen nem akarom bántani a bontűkat, de meg-lep, hogy a nűzűtűr alá rendelt díszletraktárt egyszerűen félretűlták. Arra biztosan nem száműtathatnak, hogy majd az űj alá is berakják, viszont a

kűoszthatás űgy még rűműszűtűbb. Műrpedig ez a bontás, űgy tűnik, drámai hatásokra játszik. Fűlűtehetűen azért nem jutott eszűbe senkinek a filmdíszletű hasznosítás, mert az utűbbi idűk nagy találmányának kikiáltott intenda-tűra-gondolat csak a kűszűn-házsal valű összeházásításig ért el, a filmgyártásig nem.

Bevallom, aggodalmaim vannak. Az amputált testrűszek betegűitűl nem tudok rá példát, mi tűrtűnik akkor, ha fantomfájdalomként éreznek valamit, és mire fűlűbrednek, ott van a testrűszűk, ahol volt, és tűkűlelesen műkűdik. Nem akarja elhűnni, még mozgatás kűzben sem, hogy az űvű? Mi lesz azzal a nemzedűkkel, amelyik már csak a nűzűtűrteret láthatta, a teret nem? Az is lehet, csekűlyűl majd. Olyanok is lehetnek, akik évek műlva a vaskorszakot emlegetik nagy nosztalgűával.

Ilyen az élet. De legalább lesz megint egy terűnk. Gond biztosan terem vele, mert például tisztán kell tartanunk, és ez a mai világnban szinte megoldhatatlannak látszik, de ezek már az élet gondjai lesznek.

A Dűm tere-n ezen a tere-n most tűrtűnik a rendszer-váltás. Vissza a vaskor elűtűre.

Horváth Dezsű